

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

**Paul Lazăr Tonciulescu, *Cronica notarului Anonymus, Faptele ungarilor*
(traducere de pe fotocopia originalului de la Viena),
București, Editura Miracol, 1996, 118 p. + XXXVI**

Inițiativa de a reedita, însoțind-o de o traducere în limba română, *Cronica* notarului anonim al regelui Bela al Ungariei este lăudabilă cel puțin pentru faptul că ea izvorăște din dorința autorului de a servi „cu credință istoria neamului românesc”. Constatând că cele două ediții anterioare ale cronicii, datorate, prima (1899), lui Mihail Bésan¹, notar public din Lugoj, iar, cea de-a doua (1934), lui Gh. Popa-Lisseanu², conțin multiple erori de traducere, cauzate de traducerea nu a originalului latin, ci a unei traduceri în limba maghiară (ediția lui László Fejérpataky), Paul Lazăr Tonciulescu își propune să corecteze aceste erori. În același timp, el oferă cititorilor posibilitatea de a confrunta lectura pe care le-o propune cu textul manuscrisului păstrat la Viena, grație publicării, în anexa volumului, a fotocopiei acestui manuscris.

Din păcate, editorul nu prea reușește să-și onoreze ambițiosul proiect. Exceptând anexele (care sunt alcătuite cu grijă, constituind un real instrument de lucru pentru cei interesați), respectiv indicele de organizații statale românești, de personalități române, de elemente toponimice române și de localnici găsiți în Pannonia și Transilvania la învadaarea acestora la anul 896 (conform Anonymus), (p. 111–114), tabele cu semnele alfabetiforme și de abreviere („semne grafice silabice sau grupări de grafeme”) folosite de Anonymus (p. 115–117), harta localităților, a râurilor și a traseului urmat de unguri la migrarea lor în Pannonia (p. 118), fotocopia originalului din biblioteca familiei imperiale din Viena, celelalte secțiuni ale ediției suscită destule discuții. În cele ce urmează, nu ne vom referi decât la câteva aspecte care ies în evidență de la primul contact cu lucrarea.

Prefața (p. 3–8) trece în revistă, dar foarte pe scurt și într-o manieră laxă și destul de puțin coerentă, principalele probleme legate de datarea cronicii și de perioada în care va fi trăit cronicarul, precum și principalele scăderi ale celor două ediții românești anterioare. Autorul optează pentru plasarea cronicarului în epoca lui Bela I, aducând în favoarea tezei sale argumente de ordin istoric, extrase din chiar conținutul cronicii, precum și un argument de

ordin paleografic. Credem că nu ar fi fost de prisos ca Paul Lazăr Tonciulescu să fi consacrat un spațiu mai amplu acestei probleme, cu referiri la părerile expuse până în prezent și cu o mai serioasă discuție de ordin paleografic. De altfel, ediția este lipsită de un capitol esențial, grație căruia să capete statutul de contribuție științifică, și anume *bibliografia domeniului cercetat*.

De asemenea, autorul nu ne prezintă principiile de editare pe care le-a urmat pe parcursul demersului său.

În ceea ce privește textul propriu-zis al cronicii și traducerea românească (p. 10–109), nu putem să nu constatăm, cu regret, prezența unor numeroase greșeli care credem (sau sperăm) că se datoresc unei corecturi lipsite de atenție. Iată numai câteva exemple:

p. 10: *suo dilectissimo amico uire uenerabili* în loc de *uire*; traducerea de la p. 11 conține și ea o eroare: „preaiubitul său prieten” în loc de „preaiubitul său prieten”;

p. 10: *ceterorumque* în loc de *ceterorumque* (cu respectarea grafiei originalului);

p. 12: *exordium* generalogie *regum* în loc de *genealogie*;

p. 22: *anno dominice incarnationis d. ccc. i. XXXiiii.* în loc de *d. ccc. i. XXXiiii.*

p. 47: *din al cărui neam descinde* episodul *Turda* în loc de *episcopul Turda*.

În același timp, autorul nu este consecvent în ceea ce privește scrierea numelor proprii: față de textul original, care are peste tot minuscule, în ediția analizată unele onomastice apar scrise cu majuscule, altele cu minuscule, fără a se urma vreun criteriu anumit. Vom da un singur exemplu în care, în același subcapitol, apar nume proprii scrise în ambele feluri:

p. 46: *Missi uero arpad ducis vsubuo it veluc fluiumy thysice in portu lucy transnauigauerant. Et hinc egressi in castrum Byhor uenientes ducem* Menumorout *salutauerunt...*

Traducerea românească se face vinovată de ceea ce Paul Lazăr Tonciulescu le reproșează antecesorilor săi: „multiple erori”. Nu ne propunem să facem un inventar al acestora, ci ne mulțumim să semnalăm câteva dintre ele:

¹ Mihail Bésan, *Chronicon Anonymi Belae regis notarii, Gesta Hungarorum*, Lugoj, 1899.

² Gh. Popa-Lisseanu, *Anonymi Belae regis notarii, Gesta Hungarorum*, în „Fontes dacoromanorum”, vol. I, București, 1934.

p. 10: *CHRONICON Anonymi Bele Regis Notarii Gesta Hungarum...* apare în traducere: *ANONYMUS Notarul regelui Bela Faptele Ungurilor...* (Nu putem să nu remarcăm faptul că aici și în anexe apare *Gesta Hungarum*, în timp ce în titlu și cuprinsul Prefetei stă scris *Gesta Ungarum*).

p. 10: *arte litteralis scientie inbuto* înseamnă inițiat în meșteșugul (arta) scrisului și nu „învățat în știința artei literare”;

p. 12: *sit laus et honor regi eterno et sancte marie matri eius* înseamnă să fie laudă și cinstire împăratului celui veșnic... și nu „să fie laudă și onoare eternă regelui”.

Nu puține sunt exemplele în care fraza românească este prost construită datorită, probabil, dorinței traducătorului de a fi cât mai aproape de originalul latin, precum și unei superficiale înțelegeri a originalului:

p. 10: *Dum olim in scolari studio simul essemus et in hystoria troiana, quam ego cum summo amore complexus ex libris darethis frigij ceterorumque auctorum, sicut a magistris meis audiveram in unum uolumen proprio stilo compilaueram, pari uoluntate legeremus, petisti a me...* „Pe când odinioară, când eram împreună la studiul școlar și în istoria troiană, pe care eu, îmbrățișând-o cu foarte mare dragoste din cărțile lui Dares Frigius și ale altor autori, așa cum o auzeam de la profesorii mei, compusesem într-un volum, în stilul meu, și o citeam ca egală voință, mi-ai cerut...”;

p. 25: *venientes autem dies plurimos per deserta loca, et fluuium etyl super tulbou sedentes ritu paganismo transnatauerunt, et nunquam uiam civitas uel habitaculi inueniunt* „dar venind mai multe zile prin locurile pustiite, și au trecut înot fluviul Etyl șezând pe burdufuri după obiceiul păgân și micăieri n-au găsit calea unui oraș sau locuință”.

În sfârșit, nu ar fi fost lipsit de interes ca Paul Lazăr Tonciulescu să fi menționat în note acele pasaje din traduceri românești anterioare pe care el le considera a fi eronate. În felul acesta, ediția ar fi avut mai mult de câștigat.

La pagina 110 autorul adaugă o scurtă încheiere a cărei prezență ni se pare superfluă, de vreme ce nu face decât să reia, aproape cu aceleași cuvinte, o serie de afirmații care apar în Prefața la pagina 7.

Observațiile de mai sus nu își propun să anuleze orice valoare a ediției lui Paul Lazăr Tonciulescu. Principalul ei merit rămâne acela de a permite cititorilor interesați de istorie contactul cu un text care conține informații de mare importanță pentru trecutul românilor. Ne exprimăm totuși regretul pentru faptul că acestei ediții nu i-a lipsit decât foarte puțin pentru a fi o contribuție cu adevărat științifică, utilă nu numai cititorului obișnuit, ci și specialiștilor, istorici și lingviști.

ANA-CRISTINA HALICHIAS

Zilot Românul (Ștefan Fănuță), Opere complete,
ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii și indici
de Marcel-Dumitru Ciucă, București, Editura Minerva, 1996

„În seria «Restituito» sunt tipăriți, în ediții științifice, acei scriitori din literatura română, care, fără a fi valori fundamentale, merită a fi cunoscuți pentru aportul lor la dezvoltarea culturii noastre”, se menționează pe pagina a IV-a a copertei, precizare care însoțește toate edițiile scoase de Editura Minerva.

Într-adevăr, dacă am deschide principalele cărți de istorie literară românească la capitolul închinat începutului de veac XIX, vom avea surpriza să consemnăm câteva fraze sumare despre Zilot Românul și câteva aprecieri de circumstanță despre operă.

Ștefan Fănuță a avut „neșansa” să fie contemporan cu mult mai cunoscuții reprezentanți ai Școlii Ardelene, cu mult mai apreciații oameni de cultură din arcul extra-carpatic: Gheorghe Asachi, Văcăreștii, Goleștii, sau Ion Heliade Rădulescu, fapt pentru care istoria și critica literară nu s-au prea ostenit să se aplece asupra manuscriselor prăfoase

aflătoare prin depozitele Bibliotecii Academiei sau ale Arhivelor Statului.

Îngrijitorul ediției de față, conf. univ. dr. Marcel-Dumitru Ciucă nu s-a sfiit să scoată la lumină pagini îngălbenite, uitate sau chiar necunoscute din opera acestui „obscur cronicar sau ultim cronicar al Epocii fanariote”, redând circuitului istoric și literar o operă despre care de-abia acum se va putea vorbi.

Volumul se deschide cu un substanțial *Studiu introductiv* (p. V-LII), în care editorul mărturisese încă de la început: „Cartea de față conține dezlegarea unei enigme vechi de peste un veac: este vorba de identificarea cronicarului ascuns sub numele de împrumut Zilot Românul” (p. V).

Într-adevăr, istoria literaturii române este plină de pseudonime, dar dintre toate, cronicarul nostru parcă a știut și a reușit cu dibăcie să-și ascundă identitatea. Acest lucru este confirmat de studiile lui B. P. Hașdeu, Gr. Tocilescu, N. Iorga, Ov. Densușianu, Ion

Ionașcu, Valentin Al. Georgescu, N. A. Ursu și alții, care au încercat să deslușească dincolo de „epitetul grecesc zelos” adevăratul nume al cronicarului, propunând nume ca: Ștefan Mora, Ștefan Moru, Ștefan Fănuță, fără însă a aduce argumente convingătoare.

Luând ca punct de plecare păreri avansate de predecesorii săi, Marcel-Dumitru Ciucă răscostește toate hârțuile și „catastifele” care i-ar putea da un indiciu sigur de identitate. Dacă asupra „prenumelui” toți specialiștii au căzut de acord că este vorba de Ștefan, lucru mărturisit de însuși cronicarul într-un acrostih din „Cu slovele numelui meu pe margine” (p. 201 – în ediția de față), asupra numelui de familie păreri au fost divergente. Pentru dezlegarea acestei enigme, Marcel-Dumitru Ciucă construiește un adevărat arbore genealogic al familiei, neomițând nici un amănunt (începând cu părinții, frații, cumnații) și după asidue cercetări, identificându-l pe Fotache Priseceanu drept cumnat al lui Ștefan, s-a ajuns și la dezlegarea celui alt nume, Fănuță, de data aceasta cu probe inatacabile.

Odată stabilit numele întreg exact și adevărat, editorul a trecut la stabilirea originii cronicarului (născut în București și nu în Oltenia), la activitatea și funcțiile deținute: logofăt al III-lea, pitar, serdar, melencier, fiind membru al Sfatului Orașesc București, președinte al Tribunalului Poliției (Agiei) din București.

Trecând apoi la analiza operei, editorul menționează cele trei planuri principale de direcționare a activității: juridic, istoric și poetic.

Prin „prefacerea” *Manualului de legi* al lui Mihail Fotino, Ștefan Fănuță devine „una din figurile neluate până acum în seamă ale culturii juridice de la început de secol...”, după cum mărturiseste Valentin Al. Georgescu (p. XLV).

Opera istorică, în proză sau în versuri, care tratează istoria Țării Românești între 1796–1823, constituie, după părerea editorului, „partea cea mai valoroasă a creației lui Ștefan Fănuță” (p. XLVI), fapt susținut și de concepția cronicarului asupra menirii istoriei și a istoricului: „Istoria trebuie să redea adevărul, iar munca celui care o scrie trebuie să fie pusă în slujba acestuia, oricât de neplăcut ar fi el. În lupta ce se dă în conștiința istoricului între datoria de a spune adevărul și aceea de a-i ocroti pe cei de un neam cu el, învinge prima, căci istoricul nu are frate, rudă și sau vecin, singurul stăpân fiindu-i adevărul” (p. XLVI).

Opera sa istorică începe cu a doua domnie a lui Alexandru Ipsilanti și o continuă cu situația Țării sub Alexandru Moruzi, Mihai Suțu, Ioan Gheorghe Caragea.

Contemporan cu evenimentele din 1821, *Jalnica cântare a lui Zilot* este o cronică veridică a tot ce a văzut, a trăit sau a auzit de la

oameni demni de încredere referitoare la Revoluția lui Tudor Vladimirescu, iar Revoluției din 1848 îi închină stihurile *Leatul 1848*.

Fără a avea pregătirea contemporanilor săi ardeleni, Samuil Micu, Gheorghe Șincai sau Petru Maior, Ștefan Fănuță surprinde prin concepțiile sale foarte moderne despre originile poporului român, despre organizarea statală și despre aspirațiile de unitate și libertate națională.

În sfârșit, ultimul plan, cel poetic, este ilustrat de creații versificate, unele publicate pentru prima dată. Trebuie remarcată acuratețea versurilor, cu reminiscențe folclorice, dar și cu modele grecești, foarte la modă în epocă. Dacă mai menționăm numai în treacăt și o încercare foarte reușită de fabulă, *Dăslușire alcătuită de Zilot Românul* (p. 183–197), nu greșim afirmând că Ștefan Fănuță a pregătit terenul pentru reprezentanții de frunte ai literaturii române premoderne.

Capitolul de *Note* (p. LIII–XCV) la *Studiul introductiv* impresionează prin volumul de materiale cercetate, completând și corectând informațiile utilizate.

Partea cea mai întinsă din volum o reprezintă „restituită în integrum” a operei lui Ștefan Fănuță. După o *Notă asupra ediției* se trece la reproducerea întregii opere cunoscute (p. 1–278), începând cu *Istoria Țării Românești de la domnia lui Alexandru Ipsilanti până la sfârșitul domniei lui Ioan Vodă Caragea 1796–1818* și terminând cu *Leatul 1848*.

Model de ediție critică de publicare a documentelor istorice, volumul îngrijit de dr. Marcel-Dumitru Ciucă reproduce cu acuratețe notele cronicarului, completându-le apoi cu *Note. Variante. Comentarii* (p. 279–363), cu informații și observații care ele însele, la rândul lor, ar putea constitui pagini de sine stătătoare.

Glossarul (p. 365–379), *Bibliografia generală* (p. 381–394) și *Indicele de nume* (p. 395–428) completează în mod fericit o muncă asiduă, pentru care, în 1993, Marcel-Dumitru Ciucă a primit titlul de doctor în istorie.

Nu putem încheia rândurile noastre fără a nu mărturisii și un gând de recunoștință Editurii Minerva pentru editarea acestor texte atât de dificile.

Istoricul și-a aplecat cu evlavie fruntea peste paginile de arhivă, ostentiv spre a le da la lumină. E rândul literaților să valorifice această muncă și să-l așeze pe „Zelos” la locul meritat al literelor românești de la început de veac XIX. Ar fi o reparație și un act de cultură.

DRAGOȘ ȘESAN

Anghel Popa, *Renașterea armatei pământene în Moldova, 1829–1859*, Câmpulung Moldovenesc, 1995, 140 p.

Lucrarea la care ne referim reprezintă o sinteză a cercetărilor pe care autorul le-a consacrat reînființării și evoluției armatei românești în perioada cuprinsă între tratatul de la Adrianopol din 1829 și Unirea Principatelor înfăptuită trei decenii mai târziu, perioadă cunoscută în istoria noastră sub denumirea de regulamentară, după numele celor două legiuri cu caracter constituțional – Regulamentele organice – care au stat la baza organizării tuturor sectoarelor vieții social-economice și politice din Principatele române, Moldova și Țara Românească. Deși autorul și-a limitat analiza fenomenului militar numai la Moldova, observațiile și concluziile sale privind transformările pe care le-a cunoscut armata în această perioadă sunt valabile și pentru celălalt Principat, întrucât cele două țări române au avut nu numai același statut politico-juridic, dar și o evoluție similară.

Se cuvine subliniat faptul că autorul utilizează, atât în titlul lucrării cât și în cuprinsul ei, denumirea de *armată pământeană* și nu *națională*, cum procedează alți cercetători*, întrucât, după cum observă, pe bună dreptate, o armată națională nu se putea organiza decât în cadrul unui stat național și pe raporturi sociale eliberate de feudalitate. Or, în perioada menționată, nici una din aceste condiții nu era întrunită. De aceea, denumirea de *pământeană* atribuită instituției militare înființate în 1830 în Moldova și Țara Românească o considerăm și noi mai conformă realității istorice.

Structurată în două capitole, lucrarea prezintă mai întâi împrejurările în care, în timpul ocupației ruse dintre anii 1828–1834, s-au pus bazele celor două miliții pământene, concepute de puterea protectoare doar ca organisme cu caracter polițienesc, având rolul de a asigura paza hotarelor și ordinea pe plan intern. De aici și efectul redus fixat armatei, formată în Moldova dintr-un singur regiment alcătuit dintr-un batalion de infanterie și un escadron de cavalerie, totalizând 1040 de oameni. Dincolo însă de intențiile Curții de la Petersburg, prin măsurile adoptate în perioada următoare de autoritățile românești s-a urmărit – după cum relevă autorul – să se dea noii instituții create rolul unei adevărate armate, în conformitate cu idealurile și aspirațiile noastre naționale. Acest fapt a impus conducerii militare a Moldovei, inclusiv domnitorului Mihail Sturdza, să eludeze conștient prevederile regulamentare care condamnau miliția pământeană la stagnare și imobilism, asigurând acesteia nu numai sporirea efectivelor sau

înființarea de noi arme și servicii, ca artileria, flotila, serviciul sanitar etc., ci și însăși rațiunea ei de a fi, aceea de factor de apărare a țării, prin exonerarea ei totală de obligația de a asigura ordinea interioară a țării. Progresele realizate în modernizarea armatei în perioada de până la 1849 au continuat, în pofida unor noi ocupații militare, și în timpul domniei lui Grigore Al. Ghica, urmărindu-se să se dea ostirii o structură organizatorică cât mai completă, apropiată de aceea a oricărei armate moderne din epocă, precum și o pregătire corespunzătoare, atât în cadrul taberelor de instrucție și manevrelor, cât și prin organizarea primelor forme de învățământ militar propriu-zis. Toate aceste preferențe, prezentate în liniile lor esențiale în cel de-al doilea capitol, au creat condițiile pentru ca o dată cu actul Unirii din 1859 și măsurile de unificare întreprinse de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, cele două miliții pământene să devină cu adevărat o armată națională.

Autorul nu trece cu vederea nici momentul, oarecum delicat, legat de rolul armatei moldovene în Revoluția de la 1848. Este cunoscut faptul că revoluționarii pașoptiști au acordat o atenție deosebită instituției militare, urmărind atragerea ei de partea revoluției. Spiritul revoluționar își făcuse simțită prezența și în cadrul armatei, prin participarea activă a unor ofițeri la toate comploturile și mișcările revoluționare premergătoare anului 1848. Dar dacă în Țara Românească armata a fost unul din factorii care au asigurat succesul revoluției, în Moldova lucrurile au evoluat diferit. Aici, datorită unor condiții interne și externe diferite, armata nu numai că nu s-a implicat în evenimentele revoluționare, dar unele elemente ale ei s-au făcut chiar instrumentele represivii, contribuind la arestarea frunțașilor revoluționari, la 29 martie 1848. Firește, aceasta nu constituie un blam la adresa întregii armate moldovene, însă faptul că ofițerii și soldații au participat la arestarea revoluționarilor nu trebuie escamotat.

Utilizând o bogată informație, edită și inedită, scrisă cu talent și competență, fără digresiuni inutile, lucrarea de față oferă o imagine veridică a evoluției armatei moldovene în perioada de modernizare și redeşptare națională de la mijlocul veacului trecut.

VALERIU STAN

* Vezi, de exemplu, Apostol Stan, *Renașterea armatei naționale*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1979.

„Revista Arhivelor“, seria a III-a, vol. I, 1995, nr. 1-2, 159 p.

„Revista Arhivelor“, editată de Asociația arhiviștilor „David Prodan“ din Cluj-Napoca, continuă publicația cu același nume, care a fost editată de Arhivele Naționale din București, apărută în perioada 1924-1947 și seria nouă, în perioada 1958-1994. Actuala revistă apare semestrial, cele două numere formând un volum.

Din colegiul de redacție fac parte: Ioan Dordea (Cluj-Napoca); Liviu Boar (Tg. Mureș); prof. dr. Nicolae Edroiu (Cluj-Napoca); Andrei Kiss (Cluj-Napoca); Corneliu Mihail Lungu (București); Laurențiu Mera (Cluj-Napoca); Florica Adriana Muntean (Cluj-Napoca); Ionel Penea (Zalău); Mircea Timbus (Arad).

Redactorul-șef al revistei este directorul Direcției Județene Cluj a Arhivelor Naționale, dl Ioan Drăgan.

Revista este prezentată de redacție printr-un scurt articol intitulat *La început de drum* (p. 3-4), în care se menționează că ea este și prima publicație de acest fel apărută în „provincie“.

Deși este produsul inițiativei libere a unui grup de arhiviști și editată cu mijloacele modeste ale unei asociații profesionale independente, revista conferă personalitate celei mai vechi comunități de arhiviști din Transilvania, cea din Cluj, la care s-au alăturat colegii din Arad, Tg. Mureș, Zalău.

Se menționează că actuala „Revistă a Arhivelor“ promovează profesionalismul, modernizarea, pluralitatea, dezbaterea de idei, dialogul cu societatea, deschiderea către arhivistica internațională, în consens cu misiunea socială specifică acestui sector de activitate.

„Revista Arhivelor“ cuprinde rubrica „Studii“, în care prof. dr. Nicolae Edroiu publică puncte de vedere privind *Arhivistica și științele auxiliare ale istoriei* (p. 5-9); Corneliu Mihail Lungu, Director general al Arhivelor Naționale, își expune opinia asupra *Arhivelor Naționale - expresie a unității teritoriale* (p. 10-14); Gernot Nussbächer prezintă *Arhiva Magistratului orașului Brașov între 1851-1861* (p. 15-23); Livia Someșfălean, *Tabla Continuă* (p. 24-27); Constantin Burac, *Primele mențiuni documentare ale ținuturilor Țării Moldovei* (p. 28-38); Florica Adriana Muntean, Lucia Augusta Șerdan, *Tendențele cercetării arhivelor clujene, 1990-1995* (p. 39-46); Sorina și Ioan Bolovan, *Registrele parohiale de stare civilă din Transilvania - izvoare de demografie istorică* (p. 47-51); Laurențiu Mera, *Dimitre Onciul și Direcțiunea Arhivelor din Transilvania* (p. 52-55); Alexandru Duță, *Legislația interbelică privind învățământul și probleme de fondare a arhivelor școlare*

(p. 56-60); Elena Rodica Colta, *Valori bibliofile din colecția Filialei Arhivelor Statului Arad* (p. 61-69).

În cadrul rubricii „Arhive, fonduri și colecții“, Antonina Berzoi prezintă *Arhiva Națională a Republicii Moldova* (p. 70-72), iar Melania Petrișor, *Fondul Consiliului Național Săsec* (p. 73-75).

La rubrica „În sprijinul deținătorilor de arhivă“, Vasile Căpâlnean scrie despre câteva *Consideerații privind selecționarea arhivelor la creator* (p. 76-79).

La rubrica „Cercetări în arhivele străine“, Mircea Timbus și Ioan Dordea fac cunoscute noile depistări de documente în arhivele vizeze (p. 80-85).

Vasile Lechințan și Livia Someșfălean, la rubrica „Documente“, publică *Oficialii comitatensi români din Maramureș și Transilvania în relații cu Bistrița în sec. XVII* (p. 86-102).

În cadrul rubricii „Opinii“, Alexandru Tămăș și exprimă punctul de vedere privind *Acte și documente arhivistice - delimitări* (p. 103-105).

În ceea ce privește „Viața arhivelor“, Ioan Drăgan prezintă *Jubileul Arhivelor clujene: 75 de ani de la înființare* (p. 106-113); Ioan Scripcariuc, *Arhivele Bucovinei la 70 de ani* (p. 114-116) și Laurențiu Mera, *Asociația Arhiviștilor „David Prodan“* (p. 117-119).

P. în intermediul lui Ioan Dordea, care prezintă *Secția arhive de parlament și de partide politice din cadrul Consiliului Internațional al Arhivelor* (p. 120-123) și Ioan Drăgan, *Seminarul de la Lyon, 7-10 noiembrie 1994* (p. 124) suntem puși la curent cu activitatea arhivistică internațională.

„Revista Arhivelor“ și-a propus să prezinte și portrete de arhiviști, ceea ce l-a determinat pe Liviu Boar să-l prezinte pe Ioan Ranca (p. 127-128), acesta aflându-se în fruntea arhivelor din Târgu-Mureș în perioada 1962-1990. Călin Felezeu face portretul lui Aurel Decei (1905-1976), specialist de renume europeană, format în ambianța școlii istorice clujene, care, după studii strălucite în străinătate, și-a adus valoroase contribuții în valorificarea izvoarelor orientale.

În cadrul rubricii „Note și recenzii“ este prezentată „Arhiva românească“, tom. I, fasc. 1/1995, și „Buletinul de informare și documentare arhivistică“ (1992-1995), editate de Arhivele Naționale.

De asemenea, aflăm conținutul „Anuarului Institutului de Istorie Cluj-Napoca“, tom XXXII, 1993; „Transylvanian Review“, vol. IV, nr. 1-4/1995; „Acta Musei Napocensis“, 26-30, 1989-1993, II, Istorie; „Erdely Muzéum“

(Muzeul Ardelean) nr. 1–4/1991–1993; „Anuarul Arhivelor Județene din Hajdu-Bihar, Ungaria“, vol. I–V, Debrețin, 1974–1978 („A Hajdu-Bihar megyei levéltár evkönyve“); „Buletinul Asociației arhiviștilor maghiari“ („Pallium – A Magyar levéltáros egyesület tájékoztatója“); *Diplomația europeană și mișcarea memorandistă, 1892–1896*, Arhivele Statului din România, București, 1995; *România, marele sacrificat al celui de-al doilea*

război mondial. Documente, vol. I, București, 1994.

În cadrul „Buletinului bibliografic“ este prezentată *Lista donațiilor pentru Arhivele Statului Cluj și Asociația Arhiviștilor „David Prodan“ Cluj-Napoca, 1994–1995* (p. 149–153). În continuare, revista cuprinde lista colaboratorilor, lista abrevierilor și sumarul, în limbile engleză, franceză și germană.

LIDIA BRÂNCEANU

**„Satu Mare – Studii și comunicări“,
vol. XI–XII (1994–1995), Muzeul Județean Satu Mare, 567 p. + XX pl.**

Ultimul volum apărut al periodicului editat de Muzeul Județean Satu Mare, ce se remarcă printre publicațiile de ținută scoase de muzeele județene, reunește studiile unor cercetători care, prin preocupări, sunt legați de istoria acestui ținut românesc. Volumul este structurat pe cele șase capitole deja cunoscute: arheologie, istorie, cultură și civilizație, etnografie, muzeologie, restaurare-conservare.

Studiile reunite la rubrica „Arheologie“ cuprind date interesante relevate în urma săpăturilor arheologice efectuate în ultimii ani în așezarea neolitică aparținând culturii Starčevo-Criș de la Tășnad, județul Satu Mare (Neța Iercoșan), în punctele ce formează grupul cultural Sanislău datând din Epoca bronzului timpuriu (I. Némethi, P. Roman), în localitățile Dedovo III și Veliczia Begani din Zaccarpatia, Ucraina (Iolan Cercun), sau oferă informații privind demersurile unor renumiți istorici români în vederea publicării unei monografii „Dacia romană“ la Bruxelles, grație celor 16 scrisori, note, cuprinse în dosarul intitulat „Latomus – istoria Daciei“ (Sever Dumitrașcu).

La rubrica următoare, cea de „Istorie“, la care arhiviștii sătmăreni au o contribuție consistentă, materialele pun în valoare informații bogate, interesante și din domenii diverse cuprinse, în principal, în fonduri arhivistice aflate la Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale. Astfel, pentru ilustrarea unor aspecte privind relațiile agrare în zona Carei în secolul al XVIII-lea, este folosită Conscripția fiscală din anul 1724 pentru comitatul Satu Mare, în care sunt cuprinse obligațiile țăranilor față de stat, iar pentru a doua jumătate a acestui veac s-a recurs cu precădere la documentele de arhivă referitoare la Conscripția și reglementarea urbană din anii 1772–1774 (Maria Floruț, Sorin Floruț).

Într-un alt studiu sunt prezentate preocupările miniere pentru aur și argint din zona localităților Turț, Cămărzana, Vama și Rața, cât și activitățile de la Moiești și Certeze

pentru exploatarea și prelucrarea fierului în perioada 1760–1918 (Adalbert Balogh). În cercetarea și exploatarea minereurilor neferoase, pentru zona Oașului se disting două perioade: una până în preajma Revoluției de la 1848, caracterizată prin persistența unor relații feudale și în minerit, când concesiunile de cercetare și perimetrele de exploatare erau acordate asociațiilor miniere, în componența cărora, pe lângă persoane particulare puteau avea acțiuni (cuxe) și comunitățile (orașe și târguri), și o a doua perioadă, anii de după 1848, care și pentru mineritul din zona Oașului a însemnat înrădăcinarea relațiilor capitaliste.

De asemenea, este semnalat un decret imperial, în limba română, din 16 noiembrie 1763, necunoscut până acum, și care se înscrie în șirul actelor scrise în limba română datând din secolul al XVIII-lea tipărite de Curtea de la Viena (Viorel Ciubotă). Prin acest decret se încerca stăvilirea unui fenomen care luase proporții neobișnuite în anii 1761–1764, anume fuga iobagilor din Transilvania în Moldova și Țara Românească, fapt ce îngrijorează Curtea de la Viena.

Într-un alt studiu, pe baza datelor oferite de documente aflate în depozitele Direcției Județene Satu Mare a Arhivelor Naționale, este urmărită evoluția domeniului orașului Satu Mare din secolul al XVII-lea și până la mijlocul veacului al XIX-lea (Bujor Dulgău). Constituit în anul 1636 din localitățile limitrofe Rușeni și Tătărești, domeniul orașului Satu Mare intră mai târziu în posesia unei păduri la hotarul localității Mădăraș și a unor terenuri situate în alte două localități: Hodoș și Sătmărelul Mic. După unificarea a două orașe, Sătmăr și Mintiu, realizată în anul 1712, Satu Mare obține rangul de oraș liber regal în 1715. În prima jumătate a veacului al XIX-lea, domeniul orașului Satu Mare atinge extensiunea maximă, de la hotarul localității Micula Mare, până la Sărătura de Amați și la Sătmărel.

Autorii Viorel Ciubotă și Bujor Dulgău semnalează un document inedit despre

Răscoala lui Horea. Este vorba de o scrisoare datată 8 decembrie 1784, trimisă din Alba Iulia de un anume căpitan Tsukásy, aflată în fondurile documentare ale Muzeului Județean Satu Mare, înfățișând fapte și evenimente petrecute în timpul răscoalei.

Un alt studiu, elaborat tot pe baza informațiilor oferite de documentul de arhivă, supune atenției dezvoltarea industrială a municipiului Satu Mare în perioada de după încheierea dualismului austro-ungar și până la începutul secolului XX (Liviu Gheorghe Erdei), cu relevarea unor caracteristici: dinamizarea vieții economice a orașului Satu Mare, învierea ramurilor industriale ca caracter local, creșterea numărului instituțiilor de credit, apariția în oraș a unor întreprinderi cu caracter industrial, învierea activității comerciale.

Fondul Prefectura județului Satu Mare, seria Armistițiul, aflat la Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale, stă la baza studiului realizat de domnul Lucian Cucuiet și intitulat *Județul Satu Mare și Convenția de Armistițiu între Guvernul României și Guvernele U.R.S.S., Regatul Unit al Marii Britanii și S.U.A., semnată la 12 septembrie 1944, la Moscova*. Sunt surprinse aspecte ce relevă modul de aplicare a prevederilor Convenției de Armistițiu în județul Satu Mare, unde, ca organe de direcție, informare și control, care și-au exercitat atribuțiile privind îndeplinirea articolelor prevăzute în Convenția de Armistițiu erau: prefectul, Biroul de aplicare a Convenției de Armistițiu, Oficiul județean al bunurilor inamice, Comisia de coordonare județeană, Oficiul economic județean, delegatul județean al Comisariatului General al executării Armistițiului. Ca organe de execuție sunt consemnate: Comisia județeană de colectare, Centrele de exploatare militare, Biroul colectări și statistică. Autorul studiului recurge la variate genuri de acte: ordine, rapoarte, instrucțiuni, dări de seamă, procese-verbale, tabele, telegrame, care cuprind date inedite privind repartizările și colectările de alimente necesare pentru întreținerea armatei sovietice, bunuri trimise în Uniunea Sovietică, măsuri de aplicare a Convenției de Armistițiu, bunuri ridicate fără forme și fără plată de către trupele sovietice din localitățile județului Satu Mare, cheltuieli efectuate pentru executarea Armistițiului etc.

La rubrica următoare, intitulată „Cultură și civilizație”, studiile abordează teme variate și deosebit de interesante. Astfel, este prezentat un monument de arhitectură în stil romanic și anume biserica reformată din comuna Acăș, județul Satu Mare (Kiss Imola), acest monument istoric fiind una dintre cele mai reușite expresii ale școlii de arhitectură romanică a ordinului benedictin în

Transilvania. Un alt studiu oferă date asupra unui manuscris din anul 1584, aflat în colecția de manuscrise a Bibliotecii Județene Satu Mare, un Liturghier comandat la Mănăstirea Putna de către Grigorie, ploscar, și dăruit bisericii din Săliștea Maramureșului (Elena Bărnuțiu și Marta Cordea). Următorul studiu se referă la trei manuscrise cu caracter religios care au circulat în județul Satu Mare: un Zbornic din secolul al XVI-lea, realizat în Transilvania, scris în limba slavă, un Apostol din anul 1692, în limba română, operă a copistului Vasile Moldoveanu, și un Octoih din 1762, provenit din nord-estul țării (Elena Bărnuțiu).

Interesant studiul privind ciclul de desene inspirate din Țara Oașului datorate unui fiu al acestor ținuturi, graficianul Paul Erdős (Judith Erdős) și salutară inițiativa publicării, chiar dacă parțiale, a bibliografiei publicațiilor periodice românești sătmărene (Nae Antonescu), proiect ce se cere continuat.

O tematică bogată este abordată și în cadrul rubricii de „Etnografie”: sărbătorile de iarnă în obiceiurile tradiționale românești: Sfântul Trifon (Constantin Bărbulescu); tradiții folclorice în zona medie a Văii Crasnei (Mircea Gozaru), caracteristicile folclorului din Țara Oașului (Gheorghe Haiduc); reprezentări antropomorfe și avimorfe pe ștergarele decorative din colecția Muzeului Județean Satu Mare (Daniela Oltean) etc.

Doar trei articole tratează teme de muzeologie. Astfel, este prezentată colecția de textile aflată în patrimoniul Muzeului Județean Satu Mare (Daniela Oltean), sunt împărțite idei ce decurg din activitatea expozițională a secției de artă a muzeului sătmăren (Judith Erdős) și tot colecțiile Muzeului Județean Satu Mare oferă prilejul unor considerații privind arta portretului (Doina Miclăuș).

Salutar faptul că „spinoasa” problematică referitoare la restaurarea și conservarea bogatului patrimoniu muzeal al județului Satu Mare a fost abordat într-un număr mare de studii, dovadă a preocupărilor în acest domeniu. În migăloasa muncă de restaurare a unor piese de patrimoniu, pe lângă faptul că se salvează neprețuite mărturii ale trecutului, specialistul are surpriza să descopere detalii necunoscute, unele spectaculoase chiar, care aduc un plus de informații pentru cercetarea științifică (Ligia Drăghici).

Alte studii cuprinse la rubrica „Restaurare-conservare” abordează teme ca: metode moderne de restaurare și conservare (Mihai Măcărescu); prezentarea metodelor folosite în restaurarea unui act de judecată din anul 1576 (Lidia Popescu); restaurarea și reconstituirea unei podoabe din bronz, din secolele VIII-IX (Eva Puskás); prezentarea modalității de restaurare a unei „Cununi de mireasă” din Țara

Oașului aflată în colecția Muzeului Județean Satu Mare (Eleonora Roșu) etc.

Studiile sunt însoțite de rezumate în limbi de circulație internațională și sunt susținute de planșe cu ilustrații.

Prin bogăția informațiilor și varietatea problematicii abordate, prin ținuta grafică,

noua apariție editorială a muzeului sătmărean se recomandă de la sine, noi dorind cât mai multor muzee județene să aibă o astfel de carte de vizită.

MARIA IGNAT

„Erasmus“, nr. 6, București, 1996, 64 p.

Continuând să apară în cadența firească, publicația demonstrează, prin cel de-al șaselea volum, dorința redactorilor de a valorifica munca de cercetare a studenților, dar și a unor cadre didactice. Deschiderea spre exterior, spre colaborarea cu reprezentanții altor istoriografii, este menținută prin publicarea articolului *The finish foreign policy and the soviet proposals from 1938 and the first months of 1939* al cercetătorului Jaroslaw Suchoples de la Universitatea din Gdansk.

Secțiunea dedicată studiilor cuprinde patru materiale din care se remarcă cel intitulat *Începuturile școlii românești în Macedonia, Epir și Thesalia (1864–1877)*, valoros prin informațiile inedite referitoare la eforturile autorităților române de a opri, prin intermediul școlilor, deznaționalizarea aromânilor. Alin Ciupala, redactorul care-și aduce aportul cel mai consistent la apariția revistei, constată că ierarhii bisericii ortodoxe duceau o politică „sistematică și înfricoșătoare de persecutare“ împotriva școlilor românești, sub acuzația falsă că manualele sunt catolice.

Dr. Gheorghe Zbucea publică un Jurnal inedit al regelui Carol I, scris în ultimele luni de viață și păstrat în transcrierea lui Constantin Diamandy, viitor ministru al României la Petersburg. Paginile reflectă zbuciumul bătrânului rege între chemarea sângelui și aspirațiile naționale ale poporului român.

Ultimele pagini sunt dedicate notelor de lectură și prezentării vieții științifice, studenții ascultând prelegerile politologului Vladimir Tismăneanu și ale distinsului medievist Bronislaw Geremek, ambele având ca temă comunismul și efectele lui asupra societăților din răsăritul Europei. Pe scurt este prezentată și Sesiunea de comunicări științifice a studenților istorici, ce s-a desfășurat în perioada 1–4 mai 1996 la Cluj-Napoca.

Volumul se constituie într-un util instrument de lucru și este în măsură să oglindească preocupările studenților istorici din București.

IONEL-CLAUDIU DUMITRESCU